

ZEKÂ ÖZELLİKLERİNİN HAYATA YANSIMALARI

Rıdvan YILMAZ¹

Nuri VARİŞ²

GİRİŞ

Bireylerin kendilerini tanımları bir dizi zorlukları ortaya çıkarmaktadır. Bireyler sosyal, mesleki, akademik anlamlarda kendilerini keşfetmek için çabalamakta; kendilerine en uygun uğraşları, meslekleri ya da kendilerine iyi geleceğini düşündükleri aktiviteleri ortaya koymak için mücadele vermektedirler. Bu anlamda birey ilgilerine, yeteneklerine ve değerlerine uygun aktivite ya da mesleği gerçekleştirmek için birçok aşamayı geride bırakarak çetin bir mücadele içinde kendisini bulabilmektedir. Ebeveynler kendileri için bu sarmalları çözümlerken benzer süreci aile çatısı altında çocukları için de gerçekleştirmektedirler. Bir ebeveyn olarak çocuğunun nasıl bir geleceğe ve ne gibi özelliklere sahip olacağı, hangi mesleği yapacağı, hangi yetenekleri ortaya koyacağı merak konusu olmakta, bazen bu anlamda aile fertleri ya da çocukları ile çatışmanın içerisinde kendilerini bulabilmektedirler. Bu doğrultuda zekâ özellikleri, bireylerin gerek kendilerinin gerek çocuklarının potansiyellerini keşfetmede kilit bir rol oynamaktadır.

Zekânın potansiyelini açığa çıkarmanın yanında öncelikle zekânın tanımını yapmak önemlidir. Zekâyâ ilişkin geçmişten günümüze birçok bilim insanı da bu doğrultuda tanımlamalar yapmıştır. İbni Sina için zekâ öğrenmeden bağımsız bir oluşum olup dış çevreden algılananlarla insanın aldıklarının neticesinde ortaya çıkmaktadır. Galton için ise zekâ, bireylerin sahip olduğu farklılıklardan doğan, duyuşal becerilerin işleyişi ile gelişen yapıdır. Zekâ adına zekânın test ile ölçülebileceğini ilk kez ortaya koyan Cattel için zekâ, tepki hızı becerisi ve keskin duyuşlara sahip olmaktır. Binet için zekâ, kavrama becerisi, karar verme, akıl yürütme gibi süreçlerin birleşimidir. Spearman ise, zekâyı bütün zihinsel faaliyetlerde merkezde yer alan sistem olarak tanımlamıştır (Selçuk vd., 2004: 6). Zekâyâ ilişkin tanımlardaki çeşitliliğin artması ve zekâ adına yapılan çalışmaların genişlemesi zekânın tek bir tanıma sahip olmasını zorlaştırmaktadır. En başlarda zekâ sadece sayısal, sözel yetenek olarak ele alınırken çalışmalar çoğaldıkça zekânın bu kategorilerin dışına çıktığı ve birçok farklı fonksiyona sahip olduğu görülmüştür (Bektaş, 2007: 12). Zekânın ne olduğu, nasıl geliştiği ve ne gibi sınırlara sahip olduğu üzerine tanımlama yapma çalışmaları uzun yıllar devam etmiş (Armstrong, 2000: 1-2) ve 1905 yılında Binet'in çalışmaları ile zekânın ölçülebileceği görülmüştür. Bu gelişme doğrultusunda da günümüzde zekânın sayısal bir değere çevrilebileceği tespit edilmiştir (Saban, 2002: 4). Zekânın sabit bir değer kabul edilmesi ile zekâ üzerine araştırma yapan başka farklı isimlerin de değerlendirmeleri sonucu zekânın doğuştan gelen yetenekler ve çevresel etkenlerin bir bütünü olduğu kabul edilmiştir (Demirel, 2002: 108).

Yüzyıllar boyunca bilim insanları ve filozoflar, insan beyninin çalışma sistemi, gelişimi ve ölçümü konusunda sayısız araştırma gerçekleştirmiş ve bu sayede zekâyâ ilişkin farklı kuramlar, ölçme yöntemleri ve ölçüm araçları geliştirmişlerdir. Bu çalışmalardan bazıları günümüzde de kullanılırken bazıları gerekli etkiyi gösterememiştir. Felsefe ve psikoloji bilimlerindeki gelişmeler zekânın önemine yapılan vurguyu arttırmış ve çalışmaları da güçlendirmiştir. İlk başlarda zekânın sabit, değiştirilemez bir yapıda olduğu savunulsa da günümüzde bu görüş değişmiş ve zekânın insanın mevcut potansiyelini harekete geçirmesi ile gelişim gösterdiği kabul edilmiştir. Bu sayede bugün zekânın her zaman gelişime açık olduğu bilinmektedir (Arı ve Saban, 2000: 42). Zekânın ne olduğuna ilişkin tartışmalar hep devam etmiş, sınırlarını belirlemek için uzun zamanlar harcanmıştır (Armstrong, 2000: 7). Uzun çabalar sonrasında zekâ eğitimciler için öğrenme yeteneği iken, psikologlar açısından muhakeme becerisi ile sonuç elde etme, biyologlar için çevreye adapte olma ve bilişimciler için ise bilgi işleme yeteneği olarak tanımlanmıştır (Canoğlu, 2004: 102). Burada dikkati çeken temel nokta, yetenek ve zekâ kavramlarının tanımlanması olarak görülmektedir. Zekânın doğuştan gelen bir potansiyel olup çabalar ve çevresel etmenler ile dönüştüğü; yeteneğin ise yine

¹ Uzman Psikolojik Danışman, ORCID: 0000-0001-8927-5075, ridvanyilmaz7042@gmail.com

² Psikolojik Danışman, ORCID: 0009-0005-9419-6474 papbilankara@gmail.com

doğuştan geldiği fakat sistemli ilerleme ve desteklerle geliştii söylenebilir. Zekâ kullanımı ile ortaya bir ürün, bir çıktı koyulup dolaylı olarak ölçümü sağlanırken, yeteneğin doğrudan ölçölüp tespiti mümkündür. Bu açıklamalardan yola çıkarak yetenek ve zekâ kavramlarını ilişkilendirmek mümkündür.

Zekâ üzerine günümüzde en çok kullanılan çalışmalar Howard Gardner tarafından Çoklu Zekâ Kuramı başlığı ile ele alınmıştır. Bu yeni yaklaşımla bilişsel, gelişimsel ve nörolojik çalışmalardan da destek alınarak zekânın yetenekler ile ortaya koyulduğu belirtilmiştir (Demirel, 2002: 212). Gardner, zekânın insanların kültürel çevresinde bir soruna çözüm geliştirmesi ya da yeni bir ürün ortaya koyması olduğunu belirtmiştir. Yani zekâ, kültürün yansması ile yeni çözüm yolları bulmayı ve çözümleri beceri haline getirmeyi kapsar (Gardner, 1993). Howard Gardner Çoklu Zekâ Kuramında 8 zekâ türünden bahsetmiştir. Bunlar: Sözel/dilsel zekâ, mantık/matematikselsel zekâ, görsel/uzamsal zekâ, bedensel/kinestetik zekâ, müzik/ritim zekâsı, sosyal zekâ, öze dönük zekâ ve doğa zekâsıdır. Gardner, çoklu zekâ kuramının iki önemli yararı olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki öğrencileri istenen düzeye getirebilmek adına eğitim programlarını revize etmeyi sağlaması, ikincisi ise öğrencinin zekâ alanına uygun eğitim fırsatı sayesinde içeriğin zenginleşip öğrenmenin kolaylaşmasıdır (Bümen, 2004: 7).

Bireylerin zekâ alanlarının ortaya koyulmasının yanı sıra bu alanları erken yaşlarda tespit edip geliştirebilmek ve bireyi bu doğrultuda yönlendirebilmek büyük bir öneme sahiptir. Bu amaçla bireyleri küçük yaşta zekâ alanlarına uygun bir şekilde yönlendirmeye imkân sağlamak için programlanan PAPBİL yetenek analizi, çoklu zekâ kuramı üzerinden yola çıkarak geliştirilmiş ve zekâ alanlarını daha da genişleterek 15 farklı alanda ele almıştır. (Gögen vd. 2023). Bu sayede zekâyâ ilişkin temel noktaları 9 başlık altında ortaya koyarak bireylere yol gösterme anlamında önemli bir role sahip olmayı amaçlamıştır. Böylece hem öğrencilerin hem de ailelerin gelecek adına planlama yapmalarına destek sunulmasını ön plana koymaktadır.

PAPBİL Yetenek Analizi Nedir?

Her bireyin kendine özgü öğrenme stili, bilgiyi algılama ve anlamlandırma tarzı vardır. Ayrıca bireyler problemler karşısında farklı çözüm yöntemleri kullanmaktadırlar (Başaran, 2004: 7). Bu farklılıklar bireylerin bilgiyi alma, işleme ve sonraki süreçlere aktarım tarzlarını da farklı kılarak bizlere zekâ alanlarına ilişkin ipucu vermektedir. Bu doğrultuda Gardner'in çoklu zekâ kuramı esas alınarak bireylerin bir ya da daha fazla kültürün yansması olarak ortaya çıkan ürüne şekil verme, farklı problem çözme yöntemlerini kullanma açıklamasından yola çıkılmış ve bireylerin sahip olduğu sekiz farklı zekâ alanı daha da genişletilerek 15 zekâ alanı olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda PAPBİL yetenek analizi yapay zekâ programı ile bireylerin parmak izlerinden hangi zekâ alanlarına sahip olduğu ortaya koyulmakta olup bu zekâ alanları konusunda bireylere, ebeveynlere ya da öğrenciye eğitim verenlere yönelik bir yol haritası sunulmaktadır. Bu rapor neticesinde bireylerin kilit becerileri, kişilik yapısı, iletişim şekilleri, yetenek ve zekâ özellikleri, eğitim-öğrenim anlayışları, eğitim ortamının nasıl düzenlenmesi gerektiği, motivasyon şekilleri ortaya koyulmaktadır. Aynı zamanda kariyer planlamasında hangi meslek gruplarına daha yakın olabilecekleri ve zekâ alanlarını geliştirmek adına nelere dikkat edilmesi gerekeceği başlıkları ile rapor içeriği zenginleştirilmektedir. Toplam 9 başlık altında değerlendirme yapılmaktadır.

PAPBİL yetenek analizi geliştirilen algoritma sayesinde bireylerin parmak izlerini maksimum 15 dakikalık sürede analiz eden ve sonrasında zekâ alanlarını ortaya koyan bir üründür. Ortaya çıkan zekâ alanları ile bireylere ve ebeveynlere zekâ alanlarının özelliklerini ortaya koyan detaylı bir rapor sunulmaktadır. PAPBİL yetenek analizi bireylere bugüne kadar kendilerinde gördükleri ama bunu normalleştirdikleri ya da geri planda bıraktıkları, onlara gereksiz ya da farklı gelen noktaları detayları ile açıklamada destek sunmaktadır. Benzer şekilde ebeveynlere çocukları hakkında birçok başlıkta bilgi sunmakta, çocuklarının neye ilgi duyabileceği, çocukların kişiliğine dair neler gözlemlenebileceği, iletişim şeklinin ne gibi detaylara sahip olduğu ve motive edilme biçimleri gibi noktalarda aydınlatıcı olmaktadır.

PAPBİL yetenek analizinin ortaya koyduğu faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ailelerin çocuklarını tanımalarına, yeteneklerini erken yaşta keşfetmesine, var olan yeteneklerini geliştirmelerine fırsat sunması,
- Ailelerin çocuğuyla yaşadığı çatışmaların sebeplerini sorgulamasına ve çözüm yolu bulmasına katkı sağlaması,
- Ailelerin deneme yanılma yoluyla yıllarca uğraştıkları eğitim modelini toplam 60 dakikalık analiz ve danışmanlıkla çözümlenmeye yardımcı olması,
- Hangi öğrenme modelinin çocuğu için uygun olduğunu kolayca öğrenip ona göre eğitim ortamı sunması,
- Hangi kurslara gönderilebileceğinin keşfedilmesi,
- Çalışma ortamının nasıl dizayn edilmesi gerektiğini öğretmesi,
- Ailelerin çocuklarına nasıl yaklaşması ve onlarla nasıl iletişim kurması gerektiği konusunda yol göstermesi,
- Ailelere çocuğunun öğrenim hayatında ona yön verecek kilit becerilerini keşfetmesini sağlaması,
- Kariyer planlamasında rehberlik yapması,
- 15 zekâ türünden güçlü olduğu zekâ türlerini öğrenip bu doğrultuda bir eğitim ortamı sunmayı sağlaması,
- Mobil uygulama sayesinde ailelerin çocuklarının yeteneklerini görüp, bu yeteneklerinin özelliklerini keşfederek çocuğuna uygun etkinlikler ve oyunlar planlamasına yardımcı olması,
- Kişilik yapısını öğrenmesine katkı sunması,
- Ailelerin çocuklarının eğitim –öğretim ortamını keşfedebilmesinde kolaylık sağlaması,
- Aileye çocukları için nasıl bir eğitmenen eğitim alması gerektiği konusunda fikir sahibi olmasına yardım etmesi,
- Ailelerin çocuğunu bir işe veya derse nasıl motive edebileceğini öğretmesi,
- Ailelere çocuğundaki anlam veremediği davranışlarının nedenleri hakkında fikir sahibi olmasını sağlaması,
- Aileye çocuğuna nerde nasıl davranması gerektiği konusunda fikir vermesi,
- Aileye çocuğunun eğitim planlaması konusunda doğru yöne kanalize olabilmelerini sağlaması.

PAPBİL Yetenek Analizinin Katkıları

PAPBİL yetenek analizi ile zekâ alanlarının keşfedilmesi, bu keşif neticesinde bireylerin kişilik özelliklerine uygun olarak mesleki planlamaların sunulması en önemli katkılarından bir tanesidir. Aynı zamanda iletişim biçimleri hakkında bireylerin kendilerini tanımalarını ve bu farkındalık ile sosyal yaşam becerilerini şekillendirmeleri noktasında pozitif etki oluşturmaktadır. PAPBİL yetenek analizinin katkılarını üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; çocuk, aile ve eğitim sistemidir.

Çocuğa Katkıları

Eğitimde öğrencilerin zekâ türleri doğrultusunda planlamalar yapmak ve eğitim sunmak öğrenci başarısı üzerine oldukça büyük etkiye sahiptir. Bu durum tam tersi olarak gerçekleştiğinde ise öğrencilerin öğrenmede birtakım zorluklarla karşılaştığı ve bu zorlukların derse karşı isteksizlik, motivasyon kaybı, düşük başarıyı ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman öğretmenden beklenti tüm öğrencileri kapsayan bir planlama ve etkinlik gerçekleştirme olmaktadır (Bacanlı, 2000: 126). Zekâ alanlarına uygun olarak planlanan ders programı sayesinde öğrencinin doğru yönlendirilmesi sağlanabilir. Aynı zamanda öğrencinin zekâ alanına uygun planlama ile yetenek ve eğilimler gelişme gösterir. Örneğin öğrenci eğitim ortamında bir beceriyi göstermekte zorlanıyorsa öğrencinin motivasyon kaybı da yaşamaması adına yeteneğini gösterebileceği başka bir alana yönelmesi önemlidir (Coşkungönüllü, 1998: 32). Böylece uygun yönlendirme ile öğrencinin eğitim motivasyonu sağlanır ve ilerlemesi teşvik edilir.

PAPBİL yetenek analizinin en kilit noktalardan bir tanesi çocukların kendilerini tanımları diyebiliriz. Bu sayede çocuklar kendilerini daha iyi tanıyıp kendi hayat planlamalarına daha net cevaplar bulabilirler. Hangi zekâ alanlarının daha güçlü olduğunu, ne tür kilit becerilere sahip olduklarını, iletişim kurma ve toplumla iç içe olma anlamında nelerin aynı ya da nelerin farklı olduğuna bu sayede daha iyi bir cevap bulabilme fırsatına erişeceklerdir.

Aileye Katkıları

Ailenin çocukları üzerindeki etkileri anne karnında başlayıp ömür boyu sürmektedir. Anne karnında başlayan yolculukla birlikte her bir bebeğin potansiyeli henüz keşfedilmemiş de olsa mevcuttur. Bu potansiyel kimi bireyde ortaya koyulurken kimilerinde ise mümkün olamayabilir. Mesela aynı şartlar altında hayata merhaba diyen iki bireyin hayatlarında bariz farklılıklar görebiliriz. Bu durumun ortaya çıkışında en temel faktör şüphesiz yetiştirildiği aile ortamıdır. Bunun dışında akla gelen bir diğer etken ise bireyin potansiyelinin ebeveynleri tarafından açığa çıkarılıp çıkarılmadığı olacaktır. Çünkü bireyin ailesi ile etkileşimi büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal destek de bir o kadar önemlidir. Yakın çevre ile etkileşim çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Upshur, 1991: 345-357). Bireyin zekâsının sınırlarını keşfetmesi oldukça önemli olup hayatına yön vermesinde aile rehberliği de kritik bir öneme sahiptir.

Çocuğun zekâsının keşfi adına geliştirilen bu çalışma ailelere büyük katkı sağlamaktadır. Artık şunu biliyoruz ki aileler çocuklarının gelecekları, evlilik hayatı, meslek seçimi gibi konularda daha fazla kaygı yaşamakta, bu kaygı bazen çocukları ile şiddetli tartışmaları ya da sağlıklı iletişim kuramamayı da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan analizin çocuklar kadar ailelere de sunduğu katkı oldukça önemlidir. Rapor neticesinde detaylı bilgilendirme ile aile ne gibi konular üzerinde duracağını, nelere dikkat edeceğini görmekteyiz. Çocuklarının öğretim ortamının daha faydalı bir yapıya dönüştürülmesi kadar duygusal ve sosyal gelişimlerinin de ne kadar önemli olduğunu ve gelişim adına nelere dikkat etmeleri gerektiğini fark ederek ebeveyn-çocuk ilişkisinin temellerini sağlamlaştırmaktadırlar.

Eğitim Sistemine Katkıları

Günümüzde çağın gerekliliklerine uygun ve ihtiyaca yönelik bireyleri yetiştirmek eğitim sisteminin temel zorunluluğudur. Bu durum, eğitimde öğrencinin zekâsının üstün yanlarının yanı sıra zayıf yanlarının da tespit edilmesini, güçlü yönlerinin farklı öğretim metotları ile geliştirilmesini ve zekâyâ hitap edebilen faaliyetlerin gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır (Kılıç, 2002: 166). Burada eğitim sisteminin dinamik, yenilikçi ve esnek olması önem arz etmektedir. Bu sayede geleneksel eğitimden koparak daha yapılandırmacı bir sistemi devreye sokmak mümkündür. Böylece hem öğrenenin hem de öğreticinin birlikte öğrenip problemlere çözüm getirmesi sağlanmış olur ve öğrenci için araştırmacı kimlik elde edilir. Eğitimin önemli işlevlerinden bir diğeri ise öğrencilerdeki yeteneği keşfedip bu yeteneğin gelişimi adına zenginleştirilmiş öğrenme ortamları sunmasıdır. Öğrencilerin zenginleştirilmiş içerik ile öğrenim görmesi sayesinde daha fazla duyuya hitap ederek öğrenme gerçekleşerek öğrenim sürecinde aktif olması sağlanabilir. Bu sayede öğrencinin motivasyonu da artarak bilgi ve beceri anlamında gelişimi artırılabilir (Aykaç, 2005: 77). Öğrenme yöntem ve tekniklerinin tıpkı parmak izleri gibi kişiye özgü olduğu yeni araştırmalar sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu da öğrenimin sağlanabilmesi için bireysel farklılıkların dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Küçükahmet, 2006:15). Eğitim programları oluşturulurken ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilmesi ve yenilikçi bir altyapıya sahip olması gerekmektedir. Bu durum bireyselleştirilmiş eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmektedir (Özden, 2008: 67). Burada dikkat edilmesi gereken nokta çoklu zekâ kuramının eğitime entegre edilmesidir. Bu sayede öğretimin daha sade, anlaşılır ve kalıcı olduğu görülmektedir.

Eğitim sisteminin yenilikçi çerçeveye sahip olmasının yanında öğrencilerin bireysel farklılıklarını tanıma ve bunu kendilerinin de fark etmesini sağlama geleceğe yönelik sağlam adımlar atmak için oldukça önemlidir. Bu özellikleri fark ederek bireylerin başarısını arttırmak mümkün olduğu kadar öğretmenler için farklı öğrenme metotlarını ders içerisinde kullanarak eğitimi zenginleştirmeye olanak tanır. Bütün bunlar

da çoklu zekâ anlayışının benimsenmesini ve öğretim yöntemlerine yansıtılmasını gerekli kılmaktadır (Armstrong, 2000: 89).

Gardner için zekâ birçok birleşimi içine alır ve kültürel, biyolojik etmenlerle bir sistem halini alır. Farklı öğrenmeler için beynin farklı bölgelerinin çalıştığını belirtir. Biyolojik unsurlar kadar kültürel etkenler de zekâ gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Gardner, bir özelliğin zekâ olarak tanımlanabilmesi için sembollere sahip olma, kültürel yansıma, bir ürün ya da hizmet ortaya koyması ve problem çözmesi şeklinde dört farklı ölçütü barındırdığını ortaya koyar (Bellanca, 1997). Zekâ kalıtsal yetenek ve çevresel etmenlerle birlikte deneyimin de etkisi ile gelişmektedir. Gerek ebeveynler gerek aileler, çocuğa sundukları öğretim yöntemini ve öğretim ortamını değiştirerek ya da yeniden dizayn ederek çocuğun zekâsını da geliştirebilirler. Çünkü öğretim yöntemleri ve öğretim ortamı zekânın gelişimine doğrudan etki etmektedir (İzci vd., 2007: 2). Bugünün öğrencilerinin geleceğin mimarları olacağını düşünürsek çocukları keşfetmenin aslında toplum olarak kendimizi keşfetmek olduğunu da fark edebiliriz. Bu sayede bireylerin ilgilerine, yeteneklerine, zekâ alanlarına yönelik doğru yönlendirmenin yapılmasının aslında toplum olarak daha fazla üreten, daha fazla düşünen ve yetenekleri doğrultusunda çıktılar oluşturan bir geleceği inşa etmenin temelini oluşturduğunu fark edebiliriz. Bu durum da çoklu zekâ anlayışını eğitimde kullanmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü zekâyâ ait özellikleri bu sayede gözlemleyebilmekteyiz.

Çoklu zekâ kuramı ile zekâyâ yönelik bazı özellikler ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler şu şekildedir:

- Zekânın gelişimi kadar başkalarına öğretimi de mümkündür: Bu açıklamaya göre bireyin yaşı ya da mevcut seviyesi ne olursa olsun bireylerin zihin işleyişleri, kapasiteleri ya da genel performansları değiştirilip geliştirilebilir bir yapıya sahiptir.
- Zekâ birçok boyuta sahip bir yeterlidir: Bireyin beyin ve zihin süreçlerinin birbiri ile koordinasyonu zekâyâ çok boyutluluk kazandırmaktadır. Bu sayede birey, fiziksel, sosyal, kültürel etmenleri anlar ve buna göre hareket eder.
- Bireylerde farklı zekâ türleri mevcuttur: Çoklu zekâ kuramına göre bireyler tek bir zekâ alanı değil bütün zekâ alanlarının yeterliliğine sahiptir ve bu zekâ alanları doğuştan vardır. Yalnızca farklı düzeylerde mevcuttur ve bu yüzden kimi alanlar baskınken kimi alanlar daha geri planda kalmış olabilir.
- Bireyler farklı zekâ türlerini de geliştirebilir: Bireyin bir alanda zeki olarak tanımlanması için kalıplaşmış kriterleri karşılaması zorunlu değildir. Örneğin sözel-dilsel zekâyâ sahip birisi ifade anlamında yeterince iyi olmayıp görsel bilgiyi işleme, hatırlama, görsel tasarım gibi süreçlerde fazlasıyla iyi olabilir.
- Her zekâyâ özgü bazı özellikler (öğrenme, algı, dikkat, problemlere çözüm üretme) vardır: Zekâ alanları birbirinden farklı özellikler gösterse de bütün özellikler aynı zamanda bir bütündür.
- Çoklu zekâ alanları bir arada uyum içerisinde işleyebilir: Gerçek yaşamda zekâ alanları tek başlarına var olmazlar. Bu yüzden zekâ alanları ilişki içindedir. Örneğin futbol oynayan bir bireyin bedensel- kinestetik zekâsı ön plandayken oyuna adaptasyonu ve oyun görüşü görsel-uzamsal zekâyı ortaya koyar. Aynı zamanda takım yönetimini sağlaması da sosyal zekânın belirtisini gösterebilir (Saban, 2010: 17-18).

Çoklu zekâ kuramına ait özelliklerin yanı sıra bu özelliklerin belirlediği bir çerçeveden de bahsetmek mümkündür. Çoklu zekânın genel çerçevesi aşağıdaki maddeler üzerinden ele alınabilir.

- Bütün zekâ alanlarında aktiflik ve devamlılık mevcuttur.
- Zekâ alanları kendi içerisinde bir bütündür.
- Zekâ alanları bireylere özgüdür.
- Problemler karşısında zekâ alanlarının işleyişi farklıdır.
- Öğrenme ve deneyimlemelerde zekâlar aktifleşir.
- Her birey kendi zekâsı üzerinde gelişimi gerçekleştirebilir.

- Kalıtım, çevre, inançlar zekâ üzerinde etkiye sahiptir. Bu nedenle bireyin eksiklik yaşadığı durumlar aracılığı ile zekâ gelişimi gerçekleşir (Vural, 2004).

Çoklu zekâ kuramının eğitimde nasıl kullanılacağı, öğretmenlere ne gibi katkılar sunacağı, uygulamada ne gibi noktalara dikkat edileceği gibi durumlarda cevaplar farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar öğrenciler için pek bir anlam ifade etmese de öğretmenler açısından öğrencilerin zekâ alanlarına özgü eğitimde düşüncelerini değiştirebilir. Bu doğrultuda eğitimde geleneksel anlayışın dışına çıkılabilmesi adına olanak sunar. Zekâ alanlarının ihtiyaçlarının ve öğretimde revizyonların gerekliliğini ortaya koyar. Burada da en önemli noktanın farklı zekâ alanlarının öğretmen tarafından fark edilmesi ve buna uygun bir çerçeve programın oluşturulması olduğu belirtilebilir (Kornhaber ve Krechevsky, 1995: 192-200).

Çoklu zekâ kuramı açısından eğitim sistemi üzerinde öğretmenler de önemli bir role sahiptir. Bu rol çoklu zekâ alanlarına hâkim olmalarıdır (Yavuz, 2001: 25). Bu sayede eğitim öğretim sürecinde aktif bir konum üstlenebilirler. Böylece eğitim öğretim ortamı daha zengin içeriğe ulaşmakta ve öğrenciler açısından güdülenme daha fazla artmaktadır. Öğretmenlerin çoklu zekâ anlayışına göre ders anlatmaları günümüz eğitim anlayışı için oldukça önemlidir ve birçok nedeni içinde barındırır. Bu nedenler şunlardır:

- Çoklu zekâ çalışmalarının öğretmene özgü detayları ortaya koyması ve öğretimde çeşitlilik sağlaması,
- Öğrenciler için zekâ alanına uygun olarak bilişsel becerileri ortaya koyma, zekâ alanlarını birbiri ile ilişkilendirme ve çeşitli tekniklerle eğitimini devam ettirme fırsatı sunması,
- Öğretmenlere gerek kişisel gerek kültürel açıklamalar yapma imkânı sağlaması,
- Etkili akış ile öğrencilerin güdülenmelerini arttırdığı gibi öğretmenin de güdülenmesini sağlaması,
- Öğretmen için öğrenci değerlendirmede sezgileri ve iç görüleri kullanmayı sağlayıp eğitimi bireyselleştirmeyi kolaylaştırması,
- Öğretmenin yanı sıra anne baba için de her çocuğun yeteneklerinin farklı olabileceğini fark etmesi ve eşitlikçi bir çerçeveden bakmayı sağlaması (Wilson, 2002).

Çoklu zekâ kuramının eğitime yönelik yararlarını ele alacak olursak bunu iki kısımda inceleyebiliriz:

- Öğrenci için yararları
  - ✓ Bireysel farklılıkların önemszenmesine ve geliştirilmesine olanak sağlar.
  - ✓ Öğrenme çıktılarının daha objektif olmasına imkân sunar.
  - ✓ Farklı zekâ türlerini kullanarak daha hızlı öğrenmeyi sağlar.
  - ✓ Öğrenmeyi kalıcı ve sürekli hale getirir.
  - ✓ Herkese eşit öğrenme fırsatı sunar.
  - ✓ Öğrenme farklılıklarının yetersizlik olarak görülmesini ortadan kaldırır.
  - ✓ Bireylerin hem kişisel hem de sosyal gelişimlerine katkı sunar.
  - ✓ Problem çözme becerilerini arttırır.
- Öğretmen için yararları
  - ✓ Bütün öğrencilerin süreçte aktif olması, öğrenmeye güdülenmesi ve motive olmaları için eğiticileri de yüreklendirir.
  - ✓ Öğretim stratejilerini artırıp geliştirir.
  - ✓ Farklı metotları sürece dahil etme fırsatı sunar.
  - ✓ Öğretmen-veli-öğrenci iş birliğini arttırır (Uysal ve Eryılmaz, 2006: 230).

Çoklu zekâ kuramının sınıfta kullanımı adına dikkat edilmesi gereken noktaları belirtmek verimliliği ortaya koyabilmek ve sınıf ortamında öğrenmeyi sağlamlaştırmak adına önemli bir yere sahiptir. Bu amaçla bu anlayışın sınıfta kullanımı adına dikkati çeken temel noktalar şunlardır:

- Öğretmenler her zekâ alanına önem vermelidir. Buradaki temel kural geleneksel eğitim sisteminin uygulamalarından sıyrılıp sadece sözel ve sayısal becerileri geliştirmek için öğretim programlarını

uygulamak yerine bireylerin zekâlarının bir bütün olarak değerlendirilmesi, bütün yeteneklerinin ve farklı özelliklerinin fark edilip bunların geliştirilmesi için öğretim programlarını tasarlamaktır.

- Öğretmenler ders sunumları ya da etkinlikleri gerçekleştirirken bütün zekâları ön plana alacak materyal geliştirmelidir. Örneğin bir roman değerlendirilirken o romanla ilgili öğrenciler tarafından karakterleri canlandırma yapılabilir, o esere bir şarkı oluşturulabilir, karakterlerin dilinden günlük yazılabilir ya da eser sınıfta sesli bir şekilde anlatılabilir. Bu sayede sadece anlatım temelli bir öğrenme olarak kalmaz ve farklı zekâ alanlarını içeren bir çalışma halini alabilir. Bu da konunun anlaşılabilirliğini ve akılda kalıcılığını artırır.
- Bireylerde bütün zekâ alanları mevcuttur fakat okul ortamına farklı zekâ alanlarını geliştirerek gelirler. Yani bütün öğrenciler gelişen ve zayıf kalan zekâ alanları ile sınıf içerisinde bulunurlar. Bu da bilgiyi öğrenmede ne kadar zorlanıp zorlanmayacağını belirtir ve öğrenme yöntemlerini ortaya koyar. Öğretmenin her zekâ alanına hitap edecek ders planı yapmasını imkânsız hale getirir. Bu yüzden öğretmenin derslerini her zekâ alanına hitap edecek şekilde anlatmaya çalışmasından ziyade diğer zekâ alanlarını destekleyecek ödevler vermesi önemlidir. Mesela müzikal zekâsı gelişmiş bir bireye roman yazarının hayatı ile ilgili bir şarkı yazması ödev olarak verilebilir (Ülgen, 1995).

Çoklu zekâ kuramını program dahilinde uygulama öğrencilerin gelişimini sistematik hale getirmek ve süreç kontrolünü daha sağlıklı ilerletmek için önemlidir.

Çoklu Zekâ Kuramı uygulama programı için beş noktadan söz edebiliriz:

1. Çoklu zekâ temelli ders tasarlama: Buradaki temel esas öğrencinin zekâ alanını temel alarak öğretim programını revize etmektir. Örneğin öğrencinin bedensel-kinestetik zekâ ile öğrendiğinden yola çıkarak matematiksel bir işlem için bedenini kullanmasını ve bu sayede sonucu bulmasını sağlayarak zekâ alanına göre öğrenme gerçekleştirilmiş olur.
2. Disiplinler arası öğretim planları: Öğrencinin zekâ alanlarını tespit etmek ve geliştirmek için bütün disiplinleri bir arada tutarak öğretimi gerçekleştirmek oldukça önemlidir. Çekirdek programlarla temel eğitim bütün öğrenciler için sağlandıktan sonra zekâ alanlarına uygun olarak eğitimi devam ettirme prensibi geçerli olur.
3. Öğrenci projeleri: Eğitimci öğrencilerin zekâ alanları gelişimini sağlamak ve bütün bir şekilde öğrenmek adına öğrencilere kendilerinin yürüteceği proje ödevleri verebilirler. Bu sayede öğrenci, konu ile ilgili gerekli taramayı, sıralama ve sınıflamayı, analiz ve sentez süreçlerini gerçekleştirerek öğrenmeyi daha iyi gerçekleştirirler.
4. Değerlendirme: Öğrencilerin süreç içerisinde öğrendiklerinin çıktısını elde etmek adına portfolyo aracılığı ile süreç değerlendirmesi gerçekleştirilir.
5. Yönlendirme: Öğrencinin zekâ alanlarına ve gelişimlerine göre yönlendirmelerinin yapılması önemlidir. Akademi, sanat, tarım gibi alanlarda öğrencilerin becerilerini geliştirmesi için gerekli yönlendirmeler sağlanır (Gardner, 1999: 141).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmişte eğitimin temel amaçları bireylere bilgiyi ve beceriyi kazandırmak ve bireyi yetişkinliğe hazırlamak olurken bu anlayış günümüzde köklü bir değişime uğramış ve bu amaçların üzerine ihtiyaç olan bilgiyi nerede, nasıl, ne ile kazanabileceğini de eklemiştir. Bu sayede değişen toplumsal koşullara uyum sağlayarak bireyin bu doğrultuda yeni çözümler üretebilmesi esas alınmıştır (Razon, 1997: 215). Çoklu zekâ temelli eğitim anlayışı ile ortaya çıkan bu gelişme ile öğretim metotlarında birçok alana hitap eden öğrenmelerin akademik başarıyı arttırdığı ortaya koyulmuştur (Yavuz, 2003: 496). Çoklu Zekâ kuramı kullanılarak işlenen derslerde bireylerin ilgisinin çekildiği ve derse katılımın arttığı görülmüştür. Farklı zekâ ve farklı öğrenme yöntemlerine sahip olan bireylerin öğrenme sürecine dahil edilmesi bu sayede

mümkün olmaktadır. Bu da öğrenilen bilgiyi gerçek hayata taşımayı kolaylaştırmaktadır. Öğrenmenin içeriğinin zenginleştirilip anlaşılabilirliğinin artırılması buradaki temel etkidir (Başbay, 2000: 28-29).

Çoklu zekâ anlayışının eğitim sistemine entegre edilmesi ile beraber eğitimin daha yenilikçi ve bireyi merkeze alan bir yapıya dönüşmesi büyük bir değişimi ortaya koymuştur. PABİL analiz programı da bu anlayışı ve kuramı temel alarak gelişim göstermiş ve çalışmayı başlıklar altında sınıflandırarak hem öğrencilere ve ailelerine hem de yetişkinlere yönelik geleceği planlama adına katkı sunmuştur ve sunmaya da devam etmektedir. Bu sayede bireylerin küçük yaştan itibaren zekâ alanları doğrultusunda yönlendirilmesi ve gelişimlerinin sağlanması mümkün olabilecektir. Bu da bireylerin küçük yaşlardan itibaren zekâ alanlarına uygun olarak yönlendirilmesini ve bireylerin keyif alacakları ve gelişimlerini daha sağlıklı yürütebilecekleri bir mesleki ve sosyal yaşamı ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Arı, R. ve Saban, A. (2000). *Sınıf Yönetimi*. Konya: Mikro Dizgi.
- Armstrong, T. (2000). *Multiple Intelligences in the Classroom*. Virginia: ASCD.
- Aykaç, N. (2005). *Öğrenme ve Öğretme Sürecinde Aktif Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Natürel Yayın.
- Bacanlı, H. (2000). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başaran, I. (2004). Etkili Öğrenme ve Çoklu Zekâ Kuramı: Bir inceleme. *Ege Eğitim Dergisi*, 5(1), 7-15.
- Başbay, A. (2000). Çoklu Zekâ Kuramına Göre Eğitim Programları ve Sınıf İçi Etkinliklerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Bektaş, M. (2007). Hayat Bilgisi Dersinde Ailelerin Çoklu Zekâ Kuramı Hakkında Bilgilendirilme Biçimlerinin ve Öğrencilerin Farklı Baskın Zekâ Gruplarında Yer Almalarının Proje Başarıları ve Tutumlarına Etkisi. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bellanca, J. (1997). *Active Learning Handbook for Multiple Intelligence Classrooms*. USA: IRI/Skylight Training and Publishing Inc.
- Bümen, N. T. (2004). *Okulda Çoklu Zekâ Kuramı*. Ankara: PagemA Yayın.
- Canoğlu, İ. (2004). Eğitim Teknolojilerinden Yararlanarak Çoklu Zekânın Öğretimde Kullanımı Üzerine bir Uygulama. *The Turkish Online Journal of Educational Technology- JOJET*, 3(4), 102-109.
- Coşkungönüllü, R. (1998). Çoklu Zekâ Kuramı'nın 5. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Erişisine Etkisi. *Eğitim '97-98 Dergisi*, 1(1), 26-30.
- Demirel, Ö. (2002). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1999). *Çoklu Zekâ: Görüşmeler ve Makaleler*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Enka Okulları BZD Yayıncılık.
- Gögen, R., Çingı, H. İ., ve Yılmaz, M. (2023, Ekim). Bireyi Tanıma Tekniğinde Yenilikçi bir Yaklaşım: Pabıl Programı. 16. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi (ss. 271-284). Sivas: 26-29 Ekim 2023.
- İzci, E., Kara, A. ve Dalaman, F. (2007). Dershane Öğrencilerinin Çoklu Zekâ Kuramı Açısından İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 1-14.
- Kılıç, Ç. (2002). Çoklu Zekâ Kuramının Amerikan Okullarındaki Uygulamaları Üzerine bir Çalışma (Sumit Projesi). *Eurasian Journal of Educational Research*, 8, 165-174.

- Kornhaber, M. L. ve Krechevsky, M. (1995). Expanding Definitions of Teaching and Learning: Notes from the MI Underground. İçinde P. Cookson ve B. Schneider (Editör), *Transforming Schools* (s. 181-208). New York, NY: Garland.
- Küçükahmet, L. (2006). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın.
- Özden, Y. (2008). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Razon, N. (1997). *Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim*. İstanbul: ÇYDD Yayınları 1.
- Saban, A. (2002). *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Saban, A. (2010). *Çoklu Zekâ Kuramı ve Türk Eğitim Sistemine Yansıması*. Ankara: Nobel Yayın.
- Selçuk, Z., Kayılı, H. ve Okut, L. (2004). *Çoklu Zekâ Uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Upshur, C. (1991). Mothers' and Fathers' Ratings of the Benefits of Early İntervention Services. *Journal of Early Intervention*, 15, 345-357.
- Uysal, E. ve Eryılmaz, A. (2006). Yedinci ve Onuncu Sınıf Öğrencilerinin Kendini Değerlendirmesiyle Bulunan Çoklu Zekâ Boyutları Üzerine Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 230-239.
- Ülgen, G. (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Vural, B. (2004). *Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zekâ*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Wilson, L. O. (2002). What's the Big Attraction? Why Teachers are Drawn to Using Multiple Intelligence Theory in their Classrooms, <http://www.newhorizons.org/strategies/environmental/wilson2.htm>, (E. T.:15.05.2024).
- Yavuz, K. E. (2001). *Eğitim ve Öğretimde Çoklu Zekâ Kuramı ve Uygulamaları*. Ankara: Özel Ceceli Okulları Yayınları.
- Yavuz, K. E. (2003). *Öğrenen ve Gelişen Eğitimciler için Çoklu Zekâ Teorisi Uygulama Rehberi*. Ankara: Ceceli Yayınları.